

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Cumhuriyet Öncesi Ağız Araştırmalarında Ocak Dergisinin Yeri The Role of Ocak Journal in Pre-republican Dialect Studies

Fatih Numan KÜÇÜKBALLI

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
fatihnumankb@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-4319-7299

Abdullah MERT

Doç. Dr., Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
abdllhmrt@gmail.com
Orcid ID: 0000-0001-6032-3643

Hidayet DUYAR

Dr. Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi Rektörlük
hidayetduyar@yahoo.com
Orcid ID: 0000-0001-9720-084X

Öz: Bu makale, *Ocak* dergisinin Cumhuriyet öncesi dönemdeki ağız araştırmaları arasındaki yerini konu edinmekte ve derginin Türkiye Türkçesi ağız çalışmaları açısından taşıdığı tarihî öneme dikkat çekmektedir. 1917-1918 yılları arasında Konya Türk Ocağı tarafından yayımlanan ve on dokuz sayıdan oluşan *Ocak* dergisinde Cumhuriyet öncesi dönem için oldukça kıymetli ağız yazıları yayımlanmıştır. Söz konusu yazıların büyük çoğunluğu “Öz Dil” başlığıyla seri hâlinde Ahmet Nushi ve Ahmet Necati imzasını taşımaktadır. “Öz Dil” yazıları Konya ağızlarının söz varlığını içermektedir. Ağız yazılarının az bir kısmı Besim Atalay tarafından yayımlanmıştır. Besim Atalay, yazılarında Kahramanmaraş ağızlarının ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığı özelliklerini incelemiştir. Konya ağızlarından 276 kelime, 163 atasözü vb. kalıp ifade; Kahramanmaraş ağızlarından 42 kelime yayımlanmıştır. *Ocak* dergisinde yayımlanan kelimelerin önemli bir kısmının sonraki dönemlerde hazırlanan ve ağızların en kapsamlı sözlüğü olma özelliğini koruyan *Derleme Sözlüğü*’nde hiç yer almaması (Konya için 276 kelimedenden 31’i, Kahramanmaraş için 42 kelimedenden 5’i) derginin yerel söz varlığını kayda geçirme noktasında öncü bir rol üstlendiğini kanıtlamaktadır. Dergide yayımlanan söz varlığı derlemelerinin, *Yeni Lisan* hareketi ile başlayan dilde sadeleşme ve Türkçenin zenginliklerini ortaya çıkarma düşüncesinin etkisiyle yapıldığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ocak dergisi, Cumhuriyet öncesi dönem, Konya ağızları, Kahramanmaraş ağızları.

Abstract: This article examines the place of the *Ocak* journal among dialect studies in the pre-Republican period and highlights the historical significance of the journal in the history of Turkish dialect studies. The *Ocak* journal, published by the Konya Türk Ocağı between 1917 and 1918 and consisting of nineteen issues, published quite valuable dialect writings for the pre-Republican period. The vast majority of these writings appear in a series titled “Öz Dil” (Native Language) under the signatures of Ahmet Nushi and Ahmet Necati. The “Öz Dil” writings contain the lexicon of the Konya dialects. A small portion of the dialect writings were published by Besim Atalay.

Geliş Tarihi:26.10.2025

Kabul Tarihi:24.12.2025

Yayın Tarihi:31.12.2025

Atıf: Küçükballı, F.N.; Mert, A. & Duyar, H. (2025). Cumhuriyet Öncesi Ağız Araştırmalarında Ocak Dergisinin Yeri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 1361-1376. Doi: 10.33437/ksusbd.1811208

In his writings, Besim Atalay examined the phonology, morphology, and lexical features of the Kahramanmaraş dialects. 276 words, 163 proverbs, and other idiomatic expressions from the Konya dialects were published, along with 42 words from the Kahramanmaraş dialects. The fact that a significant portion of the words published in the *Ocak* journal are not included (31 of 276 words for Konya, 5 of 42 words for Kahramanmaraş) in the *Derleme Sözlüğü* (Compilation Dictionary), which was prepared in later periods and remains the most comprehensive dictionary of dialects, proves that the journal played a pioneering role in recording the local lexicon. It is thought that the vocabulary compilations published in the journal were influenced by the *Yeni Lisan* (New Language) movement, which sought to simplify the language and reveal the richness of Turkish.

Keywords: Ocak jurnal, pre-Republican period, Konya dialects, Kahramanmaraş dialects.

GİRİŞ

Konya Türk Ocağı ve Ocak Dergisi

II. Meşrutiyet'ten sonra kurumsallaşmaya başlayan Türk milliyetçiliği düşüncesi ile Türk milletini birleştirmek ve millî menfaatleri korumak için birtakım dernekler kurulmuş; bunlar, Türklük bilincinin yerleşmesinde ve Türkçenin sadeleşmesinde aktif rol almışlardır. Dönemin Türk Derneği, Türk Bilgi Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti gibi önemli derneklerinden biri de Türk Ocağı'dır (Arıkan vd. 2024: 1). 1912 yılında kurulan Türk Ocağı'nın temel gayesi, Türklerin millî eğitiminin güçlendirilmesi; bilimsel, toplumsal ve ekonomik düzeylerinin yükseltilmesi; ayrıca Türk dilinin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. Kuruluşundan kısa bir süre sonra Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde şubeler açan Türk Ocağı, bu sayede Türkçülük düşüncesinin Anadolu sahasında yayılmasını sağlamış ve çevresinde birer kültür mahfili oluşturmuştur. Anadolu'nun önde gelen kültür merkezlerinden biri olan Konya'da 1915 yılında Ahmet Necati [Atalay] tarafından Türk Ocağı'nın Konya şubesi kurulmuştur. Ahmet Necati, derneğin kuruluş sürecini şu cümlelerle aktarmıştır: "Türklük ve mefkûre uğrunda birleşmiş aydın arkadaşlarla bir araya geldik. O zaman için milliyet uğrunda açılmış bir bayrak olan Türk Ocağı çatısı altına girmek istiyorduk..." (Atalay, 1948: 12).

Konya Türk Ocağı kuruluşundan itibaren kısa sürede bölgenin önde gelen bir kültür ve fikir merkezi hâline gelmiştir. 8 Teşrinisani 1333 (8 Kasım 1917) tarihinde *Ocak* dergisini yayımlamaya başlamıştır. Derginin yazı işleri müdürlüğü görevini Namdar Rahmi [Karatay] yürütmüştür. Derginin idare merkezi Konya Türk Ocağı binası, basım yeri ise Babalık Matbaası'dır. Türk Sözü (Babalık) gazetesi, Ocak dergisinin yayımlanmasından bir gün önce "vatanî vazifeler yolunda birleşmiş olan Konya gençleri"nin Türk Ocağı adına bir dergi çıkardıklarını duyurmuştur (Arabacı vd. 2009: 361). Dergi 8 Teşrinisani 1333- 30 Mayıs 1334 [M 8 Kasım 1917-20 Mayıs 1918] tarihleri arasında yaklaşık onar gün arayla toplamda on dokuz sayı yayımlanabilmiştir. Derginin 14. sayısı "Ergenekon" özel sayısı olarak hazırlanmıştır.

Derginin ilk sayısında Ahmet Necati'nin "Maksat ve Meslek" başlıklı yazısında Ocak dergisinin yayın politikası şu ifadelerle açıklanmıştır: "Ocak, Zerdüş'tün ateşgedesi değil, içinde saf ve samimi milliyet ateşi yanan Türk kalplerinin Ocağıdır...". Bu ifadeler, derginin yalnızca bir fikir ve edebiyat yayını olmadığını; aynı zamanda Türk milliyetçiliğini kültürel, dilsel ve toplumsal temelleriyle ele almayı hedefleyen bir entelektüel hareketin yayın organı olduğunu göstermektedir.

Konya Türk Ocağı'nın İttihat ve Terakki Fırkası ile yakın ilişkiler içinde bulunduğu bilinmektedir. Fırka tarafından Konya'ya atanan Vali Muammer Bey'in göreve başlamasının ardından *Ocak* dergisi, milliyetçilik düşüncesini bilimsel bir temelde ele alan bir yayın niteliği kazanmıştır (Aydın, 2008: 75). II. Meşrutiyet sonrasında Konya'daki genç yazarlar tarafından çıkarılan çeşitli dergiler de *Ocak*'a katkıda bulunmuş, bu katkılar derginin yazar kadrosunun gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ocak dergisi Konya'nın ileri gelen yazarlarını bünyesinde barındırmakla birlikte dil ve folklor alanında yaptığı çalışmalarla ön plana çıkmıştır (Özkan, 2021: 444).

Ocak dergisi II. Meşrutiyet sonrası Türkçülük düşüncesinin yaygınlaştığı bir dönemde varlık göstererek Anadolu'daki Türk milliyetçisi aydınların otağı olmuştur. Özellikle 1911'de başlayan *Yeni Lisan* hareketiyle Türkçenin sadeleşme sürecinin hız kazanması ve dilde milliyetçilik düşüncesi *Ocak* dergisinde de geniş yer bulmuştur. Cumhuriyet döneminin en tartışmalı konularından biri olan "dilde

tasfiye" meselesi daha Cumhuriyet kurulmadan önce *Ocak* dergisinde çeşitli yazılarda dile getirilmiş ve önemli tartışmalara neden olmuştur. Besim Atalay yazılarında, Türkçenin Arapça ve Farsça gibi dillerden alınan yabancı kelimelerden tamamen arındırılması gerektiğini savunan radikal bir tasfiyeci olarak öne çıkmıştır. Ona göre dilin gelişmesi ve millileşmesi, "yabancı unsurlardan temizlenmesi" ile mümkündür. Besim Atalay'ın karşısında ise aşırı tasfiyeciliğe karşı olup ılımlı sadeleşme taraftarı olan Naim Hazım ve Namdar Rahmi gibi önemli aydınlar yer almıştır. İlimli sadeleşme taraftarları dil evrimi ve tabiat kanunları açısından Atalay'ın görüşlerine karşı çıkmışlardır. Onlara göre dil, canlı bir organizmadır; tabii gelişim süreci içinde sadeleşir, yenilenir. Bu süreç "birkaç ferdin zorlamasıyla" değil, toplumun genel kabulleriyle gerçekleşir. Türkçenin yüzlerce yıllık bir süreçte Arapça ve Farsçayla etkileşimi sonucu zenginleştiğini ve bu dillerle oluşan bilim dilinin bir kültür birikimi sağladığını vurgulamışlardır. Kısaca dilde sadeleşmenin zorlamalarla değil, "tabii tekâmül kanunlarına uygun biçimde" olması gerektiğini savunmuşlardır. Bu bakımdan Atalay'ın hızlı, devrimci sadeleşme anlayışına karşı Naim Hazım ve yandaşları ılımlı, evrimci bir dil reformu görüşünü benimsemişlerdir.

Görüldüğü üzere *Ocak* dergisi Türk dili ve kültürü açısından önemli konuların ele alındığı yayın organı olmuştur. Özellikle Osmanlı'nın son dönemi ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin arefesinde modern Türkçenin oluşum sürecine ışık tutmaktadır. Dergide dillerin oluşumundan Türkçenin sadeleşme ve tasfiye tartışmaları ile ağız çalışmalarına kadar çok sayıda dil yazısı bulunmaktadır.

Bu çalışmada *Ocak* dergisindeki ağız yazıları konu olarak seçilmiştir. Çünkü Türkiye Türkçesi ağız araştırmaları açısından *Ocak*'taki ağız yazıları tarihî öneme sahiptir. Bu yazıların tarihî önemlerinin ortaya konması adına Cumhuriyet dönemi öncesinde ağızlarla ilgili yapılan çalışmalara kısaca değinmekte yarar vardır.

Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türkiye Türkçesi Ağızlarıyla İlgili Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış

Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili çalışmalar Cumhuriyet'in kurulmasının hemen ardından bir yandan şahısların gayretleriyle yapılırken diğer yandan Türk Dili Tetkik Cemiyetinin (Türk Dil Kurumu) faaliyetleriyle kurumsallaşarak çok daha sistemli ve çok daha kapsamlı hâle gelmiştir. Ancak Cumhuriyet dönemi öncesinde yabancı araştırmacıların belirli faaliyetleri olsa da Cumhuriyet dönemine göre oldukça sönük kalmıştır. Yerli araştırmacıların çalışmalarının ise oldukça az olduğu söylenebilir.

Türk dilinin ağızlarına ilişkin ilk verilerin kayda geçirilmesinin tarihi 11. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânü Lugâti't-Türk*'te Hakaniye Türkçesi yanında dönemin Türk boylarının konuşma dillerine dair ses, şekil ve söz varlığı özellikleri hakkında verilere de yer vermiştir. 17. yüzyıla geldiğimizde Osmanlı coğrafyasında birçok yöreyi gezen, bu yerlere ilişkin tarihî, sosyal ve etnolojik bilgilere vakıf olan Evliya Çelebi karşımıza çıkmaktadır. *Seyahatname*'sinde, dolaştığı yörelerin ağız ve şive verileri hususunda tespitlerde bulunmuştur (Turan, 2002a: 127-128). 18. yüzyılın sonlarında ise Şermî Mehmet Efendi tarafından manzum olarak 53 beyitlik *Aydın Lügâti* yazılmıştır. Bu çalışmada Aydın yöresi söz varlığına ait kelimeler karşılaştırmalı olarak yer almaktadır (Turan, 2002b). 19. yüzyılın ortalarında Abdi Bey, Erzurum ağzına ilişkin 365 madde başı sözcüğün yer aldığı *Erzurum Lehçesi Lügati* isimli manzum sözlüğü telif etmiştir. Bu çalışma yerli bir araştırmacı tarafından bilimsel nitelikte hazırlanan Türkçe ilk ağız sözlüğü olarak kabul edilebilir (Babacan, 2017: 98). Tek bir ağıza yönelik bu çalışmaların dışında, Osmanlı sahasında kaleme alınan *Ahteri Lügati*, *Burhan-ı Katı Tercümesi*, *Kamus Tercümesi* ve *Lehce-i Osmani* gibi hacimli sözlüklerde de yazılı dile yansımamış çok sayıda sözcük, deyim ve deyişler bulunmaktadır (Turan, 2002a: 129-130).

Türkiye Türkçesi ağızlarına yönelik ilk sistematik çalışmalar yabancı Türkologlar tarafından yapılmıştır. Yabancı araştırmacıların yaptıkları çalışmalar 1867 yılına kadar götürülebilmektedir. Rus Konsolos A. Maksimov'un Hüdavendigâr ve Karamanlı ağızları üzerine hazırladığı *Oput izslëdovanija tyurskich dialektov v Chudavendgarë i Karamanii* adlı eser, söz konusu araştırmaların ilki kabul edilmektedir. Bu eserden sonra J. Thúry, I. Kúnos, M. Hartmann, K. Foy, V. Pisarev, Balkanoğlu, Balhassanoğlu, L. Bonelli, F. Giese, F. Vincze, J. Deny ve M. Räsänen'in çalışmaları gelmektedir. Bu ağız incelemelerinde derlenen metinler yanında kimi dil bilgisi tespitleri ve söz varlığı unsurları yer almıştır. Fakat ilk olmaları hasebiyle tarihî birer değere sahip olmalarına karşın bu çalışmaların, yine bu sebepten ötürü, eksik ve kusurlu yanları da çokçadır (Korkmaz, 1976: 143). Bu ilk dönem araştırmacılarından Kowalski, 1923 ve 1927 yıllarında Anadolu'ya seyahatler düzenlemiş ve bu seyahatlerde bizzat

kendisinin derlediği metinlere dayanarak 1931 yılında *Osmanisch-Türkische Dialekte* (Osmanlı-Türkçe Lehçeleri) adlı çalışmasıyla döneminin bilimsel olarak en yetkin eserlerinden birini ortaya koymuştur (Stachowski, 2024: 174).

Yukarıda değinildiği gibi Cumhuriyet dönemi öncesinde yerli araştırmacılar tarafından yapılan ağız çalışmalarının sayısının bir hayli az olduğu göz önüne alındığında, *Ocak* dergisindeki ağız yazılarının ağız araştırmaları tarihi açısından önemi anlaşılacaktır.

YÖNTEM

Bu çalışmada *Ocak* dergisinde ağızlarla ilgili yazılar ele alınmıştır. *Ocak*'taki ağız verilerinin bir kısmı önceki yıllarda yapılan birkaç çalışmaya konu olmuştur. Saim Sakaoglu "Konya Ağzında Kullanımdan Düşmeye Başlayan Bazı Fiiller" başlıklı yazısında fiillerin bir kısmını yayımlamıştır (2007: 1575-1587). "Konya Ağzında Kullanımdan Düşmeye Başlayan Bazı İsimler" başlıklı bir diğer yazısında ise isimlerin çok az bir kısmını (10 tane) yayımlamıştır (2012: 123-124). Sakaoglu her iki çalışmada da kelimeler üzerine herhangi bir inceleme yapmadan liste olarak vermiştir. *Ocak* dergisinin bütün sayıları 2024 yılında aslına sadık kalınarak Mustafa Arıkan, Hidayet Duyar ve Harun Yıldız tarafından Latin harflerine aktarılarak kitap olarak çıkarılmıştır.

Derginin tamamı Latin harflerine aktarılsa da bu çalışmada incelediğimiz bütün veriler Arap harfli asıl metinlerden yeniden taranarak elde edilmiştir. *Ocak* dergisindeki ağız yazıları iki grupta değerlendirilmiştir. Birinci grupta Konya ağızlarıyla, ikinci grupta ise Kahramanmaraş ağızlarıyla ilgili yazıların incelemesi bulunmaktadır. Konya ağızlarıyla ilgili yazılar, Ahmet Necati ve Ahmet Nushi tarafından yapılan söz varlığı derlemelerinden oluşmaktadır. Kahramanmaraş ağızlarıyla ilgili yazılar ise Besim Atalay'a aittir. Atalay, Maraş ağızlarının bazı ses ve şekil bilgisi özelliklerini ele almış ve arkaik söz varlığı öğelerini yayımlamıştır. Konya ağızlarıyla ilgili yazıların çok daha fazla olmasından dolayı incelemeye Konya'yla ilgili verilerden başlanmıştır. Öncelikle söz konusu ağız verilerindeki transkripsiyon açıklamaları ele alınmıştır. Daha sonra Konya'la ilgili söz varlığı *Derleme Sözlüğü* ve *Türkçe Sözlük*'le karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma neticesinde veriler; *Derleme Sözlüğü*'nde olanlar, *Derleme Sözlüğü*'nde Konya kaydıyla bulunanlar, *Derleme Sözlüğü*'nde olmayanlar, *Derleme Sözlüğü*'nde olup da farklı anlam taşıyanlar ve *Türkçe Sözlük*'te olanlar biçiminde tasnif edilmiştir. Kahramanmaraş ağızlarıyla ilgili bölümde Atalay'ın yazılarındaki ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığı verileri ayrı ayrı tasnif edilmiştir. Bu bölümde de söz varlığı öğeleri *Derleme Sözlüğü*'yle karşılaştırılmıştır. *Derleme Sözlüğü*'yle ortak olan kelimelerde sadece kelimenin yazılmasıyla yetinilerek hem *Ocak*'taki hem de *Derleme Sözlüğü*'ndeki cilt ve sayfa numaraları verilmiştir. *Derleme Sözlüğü*'nün ve *Ocak* dergisinin Latin harfli yayınının ulaşılabilir olması sebebiyle böyle bir tasarrufta bulunulmuştur.

İNCELEME

Ocak Dergisinde Konya Ağızları

Ocak dergisinin ilk sayısından itibaren Konya ağızlarının söz varlığıyla ilgili derlemelerin yayımlandığı "Öz Dil" başlığıyla bir yazı serisi başlatılmıştır. Bu seri, Ahmet Necati¹ ve Ahmet Nushi² imzasını taşımaktadır. Toplamda on dokuz sayı yayımlanabilen derginin on beş sayısında "Öz Dil" yazıları yer almıştır. Yazıların sayılara göre dağılımı ve içerdikleri madde başı sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Yazı başlığı	Yazar(lar)	Cilt/Sayfa	Madde başı sayısı
Öz Dil	Ahmet Nushi	1/7	13
Öz Dil	Ahmet Necati	2/13	17

¹ Ahmet Necati (Atalay) (1888-1976): Memleketi Konya il merkezine yakın Sızma kasabası olan bir eğitimci ve yazardır. Konya Darülmualimin'den mezun olduktan sonra çeşitli okullarda öğretmenlik ve yöneticilik yapmıştır. İlköğretim müfettişliği görevinde bulunmuştur. İttihat ve Terakki yanlısı olup Türkçülük akımından etkilenmiştir. 1915'te Konya Türk Ocağı'nı kurmuş ve *Ocak* dergisinde "Başbuğ Ahmet Necati" adıyla yazılar kaleme almıştır. Konya'da ilk Ergenekon Bayramı'nı düzenlemiştir. Cumhuriyet döneminde *Yeni Fikir* gazetesinde yazmış; yazılarında Şapka ve Harf İnkılablarını desteklemiştir. (Arabacı, 2020)

² Ahmet Nushi (Katircioğlu) (1889-1963): Konya doğumlu bir eğitimci ve şairdir. Medrese eğitimi almış, çeşitli okullarda öğretmenlik ve edebiyat hocalığı yapmıştır. Dönem dönem ticaretle uğraşmış, belediye ve il genel meclisi üyeliği görevlerinde bulunmuştur. Nüktedan ve sohbet ehli biri olarak özellikle dinî konularda eleştirel konuşmalarıyla tanınmıştır. "Nushî" mahlasıyla divan tarzında şiirler yazmış, ancak eserlerinin çoğu günümüze ulaşmamıştır. *Akâit Umdeleri* adlı küçük bir eseri yayımlanmış, Konya'daki bir çeşme kitâbesi de kendisine aittir. (Koçkuzu, 2025)

Başlıksız olarak önceki yazının devamından başlamış.	Ahmet Nushi	2/13-14	15
Öz Dil	Ahmet Necati	3/21-22	12
Başlıksız olarak önceki yazının devamından başlamış.	Ahmet Nushi	3/22	15
Öz Dil	Ahmet Necati	4/29-30	12
Başlıksız olarak önceki yazının devamından başlamış.	Ahmet Nushi	4/30-31	15
Öz Dil	Ahmet Nushi - Ahmet Necati	5/39-40	17
Öz Dil	Ahmet Nushi - Ahmet Necati	6/46-47	21
Öz Dil	Ahmet Nushi - Ahmet Necati	7/53-54	20
Öz Dil	Ahmet Nushi - Ahmet Necati	8/61-62	18
Öz Dil	Ahmet Nushi - Ahmet Necati	9/68-69	15
Öz Dil	Ahmet Nushi - Ahmet Necati	11/87-88	13
Öz Dil	Ahmet Nushi - Ahmet Necati	13/103-104	12
Öz Dil	Ahmet Nushi - Ahmet Necati	14/122	13
Öz Dil	Ahmet Nushi - Ahmet Necati	15/134-135	11
Öz Dil	Ahmet Nushi	16/143	9
Öz Dil	Ahmet Nushi	17/151	10

Ahmet Necati ve Ahmet Nushi, böyle bir yazı dizisi başlatma gerekçelerini, yazı dizisinin ilkinin hemen başında "Lisanımız" başlığıyla imzasız olarak kaleme aldıkları yazıda (OD, 1/6-7) ayrıntılarıyla açıklamışlardır. Söz konusu yazıda Türkçenin güzelliğine ve zenginliğine dikkat çekerek eski yazarların ihmali yüzünden bu güzel dilin fakirleşip tükenme noktasına geldiğini vurgulamışlardır. Arapların çöllerde kabile kabile dolaşıp örf ve adetlerini, yaşadıkları çevreyle ilgili en basit, en önemsiz kelimelere kadar hiçbirini dışarıda bırakmadan bütün söz varlığını derleyerek dillerini genişletmiş olduklarını örnek göstermişlerdir. Arapların yaptığının Türkçe için yapılamamasından, ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması için başka dillere başvurulmasından ve kapsamlı bir Türkçe sözlüğün meydana getirilememesinin çok büyük bir eksiklik olmasından yakınmışlardır. Anadolu şehirleri ve köylerinde kitaplara girmemiş binlerce sözün bulunduğunu hatırlatarak söz konusu eksiklik sebebiyle ortaya konan *Kâmûs-ı Osmânî*, *Lehce-i Osmânî* ve *Kâmûs-ı Türkî* gibi eserlerin bile bu boşluğu doldurmada yetersiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Türkçe için hasıl olan bu ihtiyaçlardan hareketle az da olsa bir katkı sağlamak amacıyla böyle bir yazı serisiyle yerel bir ağız sözlüğü hazırlama gayesinde olduklarını açıkça ifade etmişlerdir. (OD 1/6-7). Bu ifadelerden hareketle Türkçenin zenginliğinin ortaya konması adına ağızlara yönelmenin Cumhuriyet döneminde uzman araştırmacılarla çok daha sistemli ve çok daha kapsamlı yapılmasının yanında Ahmet Necati ve Ahmet Nushi'nin derlemelerinin öncü kabul edilmesi gerektiği söylenebilir. Bu teşebbüsler, II. Meşrutiyet'ten sonra büyük bir gelişme gösteren Türkçülük fikrine paralel olarak Cumhuriyet'in hemen öncesinde Türkçenin sadeleşme süreçlerine katkı sağlama çabası olarak değerlendirilebilir.

"Öz Dil" Yazı Serisinin İçeriği

Ahmet Necati ve Ahmet Nushi'nin "Öz Dil" yazıları 15 sayı devam etmiştir. Bu yazılarda Konya ağızlarından derledikleri söz varlığını yayımlamışlardır. Yazı dizisinin sözlük bölümünde 258 kelime ve kelime grubu yer almaktadır. Söz konusu kelimeler sözlüğe alınırken alfabetik düzene uyulmamıştır. Madde dizilimi düzensizdir. Her madde başının türü (isim, mürekkep isim, sıfat, mastar vb.) belirtilmiştir. Bünyesinde birden fazla sesi karşılayan harfler bulunan kelimelerde yanlış okumaların önüne geçme adına söz konusu harflerin okunuşuyla ilgili fonetik izahlar yapılmıştır. (Bu açıklamalar sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.) Her madde izah, bazı maddelere ek açıklamalar getirilmiştir. Kelimelerin varsa yan anlamları ve mecaz anlamları da belirtilmiştir. Birçok madde başında verilen anlamlar örnek cümlelerle desteklenmiştir. Bazı madde başlarında köken açıklaması yapılmıştır³. Ancak köken önerilerinin bazılarının bilimsel geçerliğinin olmadığı görülmüştür.⁴

³ Köken açıklaması yapılan maddelerden bir örnek:

tat: [Sıfat] Dilsizlik. Söz söyleyememek. Bu kelime eski Türkler tarafından hükümleri altındaki İrani ve Kürtlere tahkirane tesmiye edilen "nat"tan dönmüştür. Mevcudiyet-i milliyeleri gaspedildiği hâlde ses çıkaramadıklarını ima eder. [Tat adam, tat bülbul] Darb-ı mesel: Tatın dilinden anası anlar. (OD 1/7)

⁴ *Sünger* kelimesinin Yunancadan ödünçlendiği çok açık olmasına ve *Kâmûs-ı Türkî*'de dile getirilmesine rağmen bu kelimeyi Türkçe bir köke dayandırmışlardır:

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati'nin derlemeleri kelime ve kelime gruplarıyla sınırlı değildir. Öz Dil yazılarının bazılarının sonunda *Atalar Sözü* başlığıyla 142 atasözü ve deyim özelliği gösteren kalıp söze yer vermişlerdir. Ayrıca madde açıklamalarının bazılarında da örnek göstermek için "darb-ı mesel" başlığıyla atasözü ve benzeri 21 söz yayımlamışlardır. Söz konusu kalıp sözlerin açıklamaları yoktur. Toplam sayıları 163'e ulaşan kalıp sözlerin incelemeye dâhil edilmesi bu çalışmanın hacmini çok fazla artıracaklığı düşüncesi ile söz konusu sözlerin başka bir yazıda ayrıntılı olarak ele alınması planlanmaktadır.

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati'nin Derlemelerinde Kullandıkları Çeviri Yazı Yöntemi

Bilindiği üzere ağızlarla ilgili çalışmaların en olmazlarından biri de çeviri yazıdır. Günümüzde Latin harflerinde bile bu husus araştırmacıları zora sokarken Cumhuriyet dönemi öncesinde Arap harflerinin Türkçe kelimelerdeki sesleri karşılamadaki yetersizliği sebebiyle çok daha büyük bir sorun teşkil etmiştir. Arap harflerinin dönemin ölçünlü dili için bile oldukça güçlü çıkardığı bilinen bir gerçektir. Osmanlı döneminde Türkçe kelimelere öncelik veren ilk sözlük olarak gösterebileceğimiz 1876'da birinci baskısı yapılan *Lehce-i Osmânî*'de Ahmet Vefik Paşa'nın /o/, /ö/, /u/ ve /ü/ ünlüleri için değişik işaretler önermesi, Türkçe kelimelerin yazımında Arap harflerinin fonetik özelliklerinin artırılması açısından oldukça dikkat çekicidir (2000: VII). Yine 1900 yılında Şemseddin Sami tarafından yayımlanan *Kâmûs-ı Türkî*'de vavların üzerine çeşitli işaretler konarak /o/ (ا), /ö/ (اُ), /u/ (اُو) ve /ü/ (اُوُ) ünlüleri birbirinden ayrılmıştır. Ayrıca birden fazla ses değeri olan kef harfi için de çeşitli eklemeler yapılarak ayırt edici hâle getirilmiştir: /k/ (ك), /g/ (گ), /v/ veya /y/ (ك), /η/ (ك) (2020: 17). Ahmet Nushi ve Ahmet Necati *Ocak Dergisi*'nde derledikleri ağız kelimelerinin yazımında oldukça özenli davranmışlardır. Bahsi geçen sözlüklerde olduğu gibi Arap alfabesinde birden fazla sesi karşılayan elif, vav ve kef harflerine ayırt edici ek işaretler koymak yerine madde içinde özel açıklamalar yapmışlardır. Bu açıklamalar şu şekildedir:

1) İçinde "ك" Olan Kelimeler

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati'nin Konya ağızlarıyla ilgili derlemelerde kâf harfi (ك); ön damak /g/'si, yumuşak /g/ (ğ), ön damak /k/'si, damak /n/'si (η) ve dış-dudak ünsüzü /v/ seslerini karşılamak için kullanılmıştır. Bu harfin ses değerleri şu şekilde açıklanmıştır:

a) Ön damak /g/'sini karşıladığı zaman "Farisi" açıklaması yapılmıştır.

madde başı	fonetik açıklama	madde başı	fonetik açıklama
<i>dingişlemek</i>	birinci kâf Farisî	<i>gereze</i>	"ك" Farisi
<i>gömük</i>	birinci kâf Farisî, birinci vav uzun ve ince ötürü (söz)ün vavı gibi, ikinci vav kısa ve ince ötürü (düzgün)'ün vavı gibi.	<i>girgin</i>	"ك"ler Farisî
<i>gömmek</i>	birinci kâf Farisî, vav ince ve uzun ötürü.	<i>game</i>	"ك"ler Farisî
<i>gülek</i>	birinci kâf Farisî, vav ince ve kısa ötürü.	<i>görkem</i>	birinci "ك" Farisi "ö" (ördek)in "ö"sü gibi
<i>gevik</i>	Birinci "k" Farisidir.	<i>girgiç</i>	"ك"ler Farisî
<i>güney</i>	"ك" Farisi "ü" (üzüm)ün "ü"sü gibi	<i>geçe</i>	"ك" Farisi [isim]
<i>güre</i>	"ك" Farisi "ü" (üzüm)ün "ü"sü gibi	<i>ingi</i>	"ك" Farisi
<i>gelis</i>	"ك" Farisi, (geliş)ten dönmedir.		

b) Yumuşak /g/ (ğ) karşılığında olduğu zaman "yai" denmiştir.

madde başı	fonetik açıklama	madde başı	fonetik açıklama
<i>beğirmek</i>	birinci "ك" yayıdır	<i>öğle yeli</i>	"و" (ördek)in "ö"sü gibi "k" yayıdır
<i>çiğirdek</i>	kâf yayı'dır	<i>öğsemek</i>	"و" (ördek)in "ö"sü gibi. Birinci "ك" yayı
<i>eğsi</i>	"ك" yaidir	<i>öğüncek</i>	birinci "ك" yayı
<i>keseğen</i>	ikinci "ك" yaî	<i>süğmek</i>	vav ince ve kısa ötürü, birinci kâf yayı
<i>odeğilden</i>	"ك" yayı, (o) zamiri ile	<i>yiğen</i>	"ك" yayı
<i>öğbet</i>	"ك" yayı	<i>yiğın</i>	"ك" yaidir

sünger: Denizden çıkarılan büyük mesammatlı nebati bir cisim. Kâmûs-ı Türkî Yunancadan alındığını söylüyor ise de aslı Türkçedir. *Sünmek* masterından muzaridir. Çekildikçe sündüğü için denilmiştir. El-yevm kavaidimizde bu siga *süner* şeklinde tasrif edilir; alat-ı harbiyeden olan ma'rûf süngünün adı da bu kelimeden müştaktır (OD 1/7).

c) “ك” harfi sıklıkla /k/ karşılığında olduğu için yazı serisinin ilkinde “kendinden bahsedilmeyen kâflar Arabidir” şeklinde genel bir açıklama yapılmıştır. Ancak yine de bazı kelimelerde ön damak /k/’si için “Arabi” ibaresi eklenmiştir.

madde başı	fonetik açıklama	madde başı	fonetik açıklama
kümük	kâflar Arabi, vavlar ince ve kısa ötürü.	debikleme	kâf Arabidir.
küküm	kâflar Arabi, vavlar ince ve kısa ötürü.	kösülmek	birinci “ك” Arabi, (görüşmek) vezninde
küt	kâf Arabi, vav ince ve kısa ötürü		

ç) Damak /n/’si (ñ) karşılığında kullanıldığı zaman “nuni” açıklaması yapılmıştır.

madde başı	fonetik açıklama	madde başı	fonetik açıklama
böhsütme	ikinci telaffuzundaki birinci “ك” nunidir	keñgi	ikinci “ك” nuni, üçüncü “ك” Farişi
devriñgülü	birinci “ك” nuni, ikincisi Farişi. “ü”ler “üzüm”ün ü’sü gibi	köñ	“ö” ördekin “ö”sü, ikinci “ك” nuni gibi
geñez	birinci “ك” Farişi, ikinci nunidir	öñmek	“ö” (ördek)in “ö”sü gibi, birinci “ك” nunidir
ince dalañ	“a” kalın, “ك” nuni	siñtime	“ك” nunidir
kañırmak	“ك” nunidir.	yalıñ	kâf nuni, esre kalın.

d) “ك” harfi, bir kelimedede /v/ ünsüzü için kullanılmıştır. Ses karşılığı olarak “vavi” açıklaması yapılmıştır.

madde başı	fonetik açıklama
güvmek	birinci “ك” Farişi, ikincisi vavi

II) İçinde “و” olan kelimeler

Vav (و) harfi /v/ ünsüzünün yanında /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerini karşılamak için de kullanılmıştır. Yazarlar sadece tek bir harfle yazılan söz konusu seslerin ayrımını çoğunlukla “orman” (o), “ördek” (ö), “kulak” (u), “üzüm” (ü) gibi referans kelimeler üzerinden sağlamışlardır. Bazı madde başlarında fonetik açıklama yapmışlar, bazılarında ise Arapça kaidelede olduğu gibi vezin yönetimini (çorum vezninde, uygun vezninde, görüşmek vezninde gibi) seçmişlerdir. Bu yöntem, fonetik transkripsiyon yerine örnekle açıklama tekniğinin kullanıldığını göstermektedir. Özellikle halk dilinin ses özelliklerini kayda geçirmede bu tarz örneklendirmeler çok değerlidir.

a) /o/ sesini karşıladığı zaman “ormanın ‘o’su gibi” açıklaması yapılmıştır. Bazı kelimelerde de Arapçadaki gibi vezin mantığıyla açıklanmıştır. Ünlüleri /o/-/u/ diziliminde olan kelimeler için “Çorum veznindedir” açıklaması yapılmıştır.

madde başı	fonetik açıklama	madde başı	fonetik açıklama
boğdu	“بو” ormandaki “o”, “نو” urgandaki “u” gibi	orum	Çorum veznindedir
çor	“چو” orman kelimesindeki “o” gibi	oyulganmak	Birinci “و” ormanın “o”su gibi, ikincisi kulakın “u”su gibi
fos	“و” ormanın “o”su gibi	sokranmak	“و” ormanın “o”su gibi
homurdatmak	birinci “و” ormanın, ikincisi kulakın “u”su gibi	sormuk	birinci “و” ormanın, ikinci “و” kulakın “u”su gibi
hontumuş	“حو” ormandaki “o”, “مو” urgandaki “u” gibi.	yosmak	“و” ormanın “o”su gibi
kofnamak	“و” ormanın “o”su gibi	yoşumak	“نو” ormandaki “o”, “نو” urgandaki “u” gibi
korlaşmak	“و” ormanın “o”su gibi	orum	Çorum veznindedir

b) “و” harfi /ö/ sesini karşıladığı zaman açıklama genellikle “ördek” kelimesi üzerinden yapılmıştır. Birkaç madde başında “söz” kelimesindeki /ö/ gibi de okunduğu belirtilmiştir. /ö/ sesinin açıklaması okunuşu “ördek” ve “söz” kelimeleri yanında bazı kelimelerde “uzun ve ince ötürü” biçiminde fonetik olarak da belirtilmiştir.

madde başı	fonetik açıklama	madde başı	fonetik açıklama
<i>cönk</i>	"جو" ördedeki "ö" gibi	<i>töngelime k</i>	"تو" ördedeki "ö" gibi
<i>çöreze</i>	"و" ördedeki "ö" gibi	<i>öğmek</i>	"و" sözdeki "ö" gibi, birinci "ك" yaidir
<i>çöyneşik</i>	"چو" ördedeki "ö" gibi	<i>önmek</i>	"و" ördedin "ö"sü gibi, birinci "ك" nunidir
<i>döşeme</i>	"و" ördedin "ö"sü gibi	<i>örk</i>	"و" ördedin "ö"sü gibi
<i>gömük</i>	birinci kâf Farisî, birinci vav uzun ve ince ötürü (söz)ün vavı gibi, ikinci vav kısa ve ince ötürü (düzgün)'ün vavı gibi.	<i>öz</i>	"و" sözdeki "ö" gibi
<i>gömmek</i>	birinci kâf Farisî, vav ince ve uzun ötürü.	<i>özek</i>	"و" ördedin "ö"sü gibi
<i>görlengöb</i>	"ك"ler Farisi, "و"lar ördedin "ö"sü gibi	<i>tökezmek</i>	"تو" ördedeki kelimesindeki "ö" gibi
<i>höllük</i>	"هو" ördedeki "ö", "لو" üzümdeki "ü" gibi	<i>yörekleşmek</i>	"و" ördedin "ö" sü gibi
<i>köfnemek</i>	"و" ördedeki "ö" gibi	<i>yörüdüm</i>	Birinci "و" ördedin "ö"sü gibi, ikinci ve üçüncüleri üzümün "ü"sü gibi
<i>köñ</i>	"و" ördedin "ö"sü, ikinci "ك" nuni	<i>yöre</i>	"و" ördedin "ö"sü gibi
<i>köskü</i>	birinci "كو" ördedeki "ö" ikinci üzümdeki "ü" gibi		

c) "و" harfi /u/ sesini karşıladığı zaman sesletim *kulak, kuzu* ve *uzun* kelimeleri yardımıyla açıklanmıştır. Bir madde başında Arapça kaidelerde olduğu gibi "uygun vezinde" açıklaması yapılmıştır.

madde başı	fonetik açıklama	madde başı	fonetik açıklama
<i>boğdu</i>	"بو" ormandaki "o", "هو" urgardaki "u" gibi	<i>muş</i>	"و" kuzunun "u"su gibi
<i>bulada</i>	"و" uzunun "u"su gibi	<i>oyulganmak</i>	birinci "و" ormanın "o"su gibi, ikincisi kulakın "u"su gibi
<i>buygun</i>	"uygun" vezinde	<i>sormuk</i>	birinci "و" ormanın, ikinci "u" kulakın "u"su gibi
<i>buymak</i>	"بو" urgardaki "u" gibi.	<i>sumsuk</i>	"و"lar kulakın "u"su gibi
<i>homurdatmak</i>	birinci "و" ormanın, ikincisi kulakın "u"su gibi	<i>tuncukmak</i>	"و"lar kulakın "u"su gibi
<i>hontumuş</i>	"هو" ormandaki "o", "مو, تو" urgardaki "u" gibi.	<i>uylamak</i>	"و" kulakın "u"su gibi
<i>kuzay</i>	"و" kulak'ın "u"su gibi	<i>yoşumak</i>	"و" ormandaki "o", "شو" urgardaki "u" gibi.

ç) "و" harfi /ü/ sesini karşıladığı zaman üzümün /ü/'sü gibi okunması gerektiği belirtilmiştir. Bazı madde başlarında /ü/ sesi için "ince, kısa ve ötürü" şeklinde fonetik bir tanımlama yapılmıştır.

madde başı	fonetik açıklama	madde başı	fonetik açıklama
<i>cüllülük</i>	"و"lar üzümün "ü"sü gibi	<i>sündük</i>	"سو" üzümdeki "ü" gibi
<i>devrişgülu</i>	birinci "ك" nuni, ikincisi Farisi. "و"lar üzümün "ü"sü gibi	<i>süner</i>	"و" ince ve kısa, ötürü
<i>güney</i>	"ك" Farisi, "و" üzümün "ü"sü gibi	<i>sünger</i>	"و" ince ve kısa, ötürü, "ك" Farisi
<i>güre</i>	"ك" Farisi, "و" üzümün "ü"sü gibi	<i>sünmek</i>	"و" ince ve kısa ötürü.
<i>gömük</i>	birinci kâf Farisî, birinci vav uzun ve ince ötürü (söz)ün vavı gibi, ikinci vav kısa ve ince ötürü (düzgün)'ün vavı gibi.	<i>üçürdüm</i>	"و"lar üzümün "ü"sü gibi
<i>höllük</i>	"هو" ördedeki "ö", "لو" üzümdeki "ü" gibi	<i>ün</i>	üzümdeki "ü" gibi
<i>köskü</i>	birinci "كو" ördedeki "ö", ikinci üzümdeki "ü" gibi	<i>ünlemek</i>	"و" üzümdeki "ü" gibi.

<i>kösülmek</i>	birinci “ك” Arabi, “görüşmek” vezninde	<i>üretme</i>	“و” üzümün “ü”sü gibi
<i>kümüz</i>	“و”lar üzümün “ü”sü gibi	<i>ütük</i>	“و”lar üzümün “ü”sü gibi
<i>süğmek</i>	“و” ince ve kısa ötürü, birinci “ك” yai	<i>üzlük</i>	“و”lar üzüm kelimesindeki “ü” gibi
<i>süme</i>	“سو” üzüm kelimesindeki “ü” gibi		

III) Düz Ünlülerde Önlük-Artlık Ayrımı

Ağızlardan alınan söz varlığı unsurlarının Arap harfleriyle gösteriminde önemli sorunlarından biri de art ünlü- ön ünlü ayrımıdır. Türkçe kelimelerin yazımında Arap alfabesinde art-ön karşılığı olan ünsüzlerin komşuluğunda bu problem ortadan kalkmaktadır. Ancak birçok ünsüzün yanında ise ağızlardan alınan dil malzemesinin doğru okunabilmesi için başka açıklamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ahmet Nushi ve Ahmet Necati art ünlü-ön ünlü ayrımında yine kendilerince bir yöntem geliştirmişlerdir.

a) Ağızlardan alınan bazı kelimelerin /a/’lı mı yoksa /e/’li mi okunacağı hususu problem teşkil edeceğinden küçük ipuçlarıyla çözüm üretilmiştir. Bazen yuvarlak ünlülerde olduğu gibi Arapça kaidelerdeki vezinlerde olduğu telaffuzu benzer bilinen Türkçe kelimeler (bal vezninde, var vezninde gibi) yardımıyla açıklanmaya çalışılmış, bazen de /a/’nın kalın okunacağı belirtilerek fonetik usullere göre ayırım yapılmıştır.

madde başı	fonetik açıklama	madde başı	fonetik açıklama
<i>balanız</i>	“ی” ve “ا”ler kalın okunur.	<i>ince dalaş</i>	“ا” kalın, “ك” nuni
<i>car</i>	var vezninde	<i>martaval</i>	“ا” ler kalın okunur
<i>çandır</i>	“ا” ve “ی” kalın okunur	<i>yal</i>	bal vezninde

b) /ı/ ve /i/ ünlülerinin ayrımı art ünlülü kelimelerde “ی”nin kalın okunması gerektiği belirtilerek yapılmıştır. İnce ünlülü bir kelime ise vezin sistemi ile (kil vezninde) açıklanmıştır.

madde başı	fonetik açıklama	madde başı	fonetik açıklama
<i>bih</i>	“ی” kalın okunur	<i>çandır</i>	“ا” ve “ی” kalın okunur
<i>carı</i>	“ری” kalın okunur	<i>ih</i>	bih vezninde
<i>cıbir</i>	“جی” kalın okunur	<i>ıncık</i>	“ی” kalın okunur
<i>cılıs</i>	“ی”ler kalın okunur	<i>mil</i>	kil vezninde

Konya Ağızlarından Söz Varlığı Derlemeleri

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati’nin Ocak dergisinde başlatmış oldukları “Öz Dil” yazı serisinde Konya yöresinden derlenen 258 madde başı bulunmaktadır. Bazı madde başlarında iki farklı kelimenin verilmesi, bazı madde içi açıklamalarda da benzer anlamlarda başka kelimelerin zikredilmesiyle bizim incelememizde bu sayı 276 olmuştur. Söz konusu söz varlığı öğeleri Türkiye Türkçesi ağızlarının en kapsamlı sözlüğü olma özelliğini hâlâ korumakta olan *Derleme Sözlüğü* ve ölçünlü dilin söz varlığını içeren *Güncel Türkçe Sözlük* ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar neticesinde 276 madde başının 31’inin *Derleme Sözlüğü*’nde olmadığı görülmüştür. 207’si *Derleme Sözlüğü*’yle fonetik ve semantik olarak örtüşmektedir. *Derleme Sözlüğü*’yle örtüşen 207 madde içerisinde 25’inin *Derleme Sözlüğü*’nde derleme yeri olarak Konya ve çevresi gösterilmiştir. 6 madde başının *Derleme Sözlüğü*’nde bulunmasına rağmen farklı bir anlam taşıdığı belirlenmiştir. *Ocak* dergisinde ağız malzemesi olarak yayımlanan 32 madde başının *Derleme Sözlüğü*’nde değil ölçünlü yazı dilinin sözlüğü olan *Güncel Türkçe Sözlük*’te yer alması oldukça dikkat çekici bir durumdur.

I) Derleme Sözlüğü’nde Olmayan Kelimeler

bih: Hayvanın boğazını bıçakla kesmeyi tasvir etmek için kullanılan yansıma kelime. (OD 6/46)

buygun: Soğuğa karşı dayanıksız kimse. (OD 6/46)

çöreze: Akarsu yüzeylerine gelen çer çöp. (OD 7/53)

devrişgülü: Çaylak kuşu. (OD 4/30)

felfe: Yüzünde ipek tüylü kumaş yerine keten veya pamuk kullanılan taklidî kadife türü. (OD 8/62)

gereze: Genç ve yeni ötmeye başlayan Denizli horozu. (OD 9/69)

hellebek: 1. Bir dayağın açık kalan yerini doldurmak için araya sokulan parça. 2. Duvarcıların duvar yaparken kerpiçlerin aralarındaki küçük açıklıkları doldurdıkları ufak parça. (OD, 114)

hontumuş: Yaşlılıktan dolayı yüzünün kemikleri meydana çıkan ve yanakları içeriye doğru çöken, vücut şekilleri bozulan kimse veya hayvan. (OD 4/29)

huffluk: Bir kişinin soğuktan elleri üşüdüğünde ellerini ısıtmak için "huff" diye çıkardığı nefes (OD 8/62)

içlemek~işlemek: (Bir nesne için) başka bir nesnenin içine doğru girmek. *Süngü ciğerine doğru içlemiş.* (Bir yara için) azıp cerahat oluşturmak. *Yarasına fitil salıp içletiyorlar, cıiban delinmiş işlemeğe başlamış.* (OD 16/143)

kalbancamak: 1. (Çocuklar için) aşık oynarken avuçlarını doldurarak atıp vaziyete göre alıp vermek. 2. *mec.* Birini aldatmak veya ikna etmek. *Falan adamı kalbanciverdim.* (OD 3/22)

katnaşık: Her şey birbirine girmiş, dağılmış. *Kalemler, kâğıtlar, kitaplar katnaşıktır.* (OD 8/61)

katnaştırmak: Dağıtmak, karıştırmak; düzgün dizilmiş, istif edilmiş şeyleri birbirine katıp karmak. (OD 8/61)

kemkik: Demirden yapılmış nesnelerin birbirine vurulduğu zaman oluşan gedik. (OD 2/13)

kemkilmek: Demirden nesnelere birbirine çarptığında gedik oluşmak. *Bıçağın ağızı kemkildi.* (OD 2/13)

kısıkmak: (Genellikle işlemek hakkında) çok sıkışmak, daralmak. (OD 7/54)

kofnak: 1. İçi boş, ortası oyulmuş nesne. 2. Gelişigüzel yerleştirilmiş olan, gevşek, felfes. 3. Tartışma sırasında verilen mantıksız cevap. *Kofnak ağaç, kofnak iş. Gerçi cevap vermiş ise de biraz kofnak düştü.* (OD 9/69)

kofnamak: Bir cismin içi boşalmak, ortası oyulmak. (OD 9/69)

köñ: (Meyve türü için) içi çürüyüp kokma durumu. *Armutlar üşüdüğünden daha ağaçta iken içleri köñ olmuş.* (OD 9/69)

kümüz: Yoksul, fakir, züğürt *Elindekini avucundakini yemiş, kümüz olmuş. Kümüz adam.* (OD 3/22)

maşlamak: Bir insana yapmadığı bir hatayı, fena bir işi yüklemek, iftira atmak. *Bana mı maşlıyorsun?* (OD 3/22)

pošta: Ucu kapalı su arki, karık. Bostan kökenlerini suyun sıkılmaması için bir su yolu açarlar, iki tarafına bostan ekerler, su ortasından geçer. Bostanın kökenleri öğüt (su sızıntısı, nem) almak suretiyle sulanır. Arkın ucu kapalı olduğu için su birikip kalır. (OD 7/53)

seyfe: Bulanık su durduğu zaman altına çöken çamur. (OD 5/39)

tatarca otu: Tatarca hastalığına (şiddetli karın ağrısı) deva olması için kaynatılıp içilen sarı çiçekli acı bir ot türü. (OD 3/21)

üstten kulplu: Süt, pekmez vs. taşımak için kullanılan, silindir biçiminde, topraktan yapılmış sırlı bir kap. (Üst tarafında yay biçiminde tutma yeri olduğu için bu ad verilmiştir.) (OD 3/22)

yalmık: Köpeklere ağızlarını tutmak için sahibinden başkası tarafından verilen az bir yiyecek. *Yalmık verdin, yalmıkladım.* (OD 5/39)

yalmıkçı: Başkası tarafından verilmiş yiyeceğe alışmış köpek. *Yallı adam.* (OD 5/39)

yepinmek: Topallamak, aksamak. (OD 13/104)

yine: Topallığı, aksaklığı az olan. *Topal değil ya biraz yine.* (OD 13/104)

yirçel: Yemesi ve içmesi az olan, olur olmaz yiyeceği, içeceği beğenmezlik eden insan veya hayvan. *Yirit at uzun yola dayanamaz; çabuk etten düşer.* bk. *yirit.* (OD 5/134)

yirit: Yemesi ve içmesi az olan, olur olmaz yiyeceği, içeceği beğenmezlik eden insan veya hayvan. bk. *yirçel.* (OD 5/134)

II) Derleme Sözlüğü'nde Olan Kelimeler

adılmak (OD 4/29, DS 1/66b), *ağman* (OD 4/30, DS 1/104b), *alağız* (OD 6/46, DS 1/170b), *ana~anaş~ana'* (OD 2/14, DS 1/241b), *annac* (OD 2/14, DS 1/275b), *apalamak* (OD 2/13, DS 1/283a), *atannaşmak~atanlaşmak* (OD 6/46, DS 1/366a), *ayınca* (OD 2/13, DS 1/418b), *aynaşmak* (OD 2/14, DS 1/428a), *bacanmak* (OD 3/22, DS 1/457a), *batma* (OD 2/14, DS 1/571b), *beğirmek* (OD 14/122, DS 1/597b), *bitek* (OD 2/13, DS 1/708b), *boğnak* (OD 14/122, DS 1/729b), *boğnamak* (OD 14/122, DS 1/722b), *bönsütmek~bönsütmek* (OD 14/122, DS 1/769b), *buymak* (OD 6/46, DS 1/808a), *bulada* (OD 9/69, DS 1/784b), *carı* (OD 3/22, DS 2/862b), *cay* (OD 4/29, DS 2/868a), *cıbir* (OD 11/87, DS 2/893a), *cılıs* (OD 4/30, DS 2/912b), *cıvcık* (OD 3/21, DS 2/942a), *çandır* (OD 3/22, DS 2/1068b), *çarış* (OD 3/21, DS 2/1080a), *çavkın* (OD 13/104, DS 2/1199a), *çavmak* (OD 13/104, DS 2/1095a), *çeğirdek* (OD 11/88, DS 2/1209a), *çeltek* (OD 2/14, DS 2/126b), *çıkla* (OD 4/30, DS 2/1168b), *çirtik* (OD 5/40, DS 2/1238a), *çitme* (OD 4/30, DS 2/1246b), *çor* (OD 2/13, DS 2/1269a), *çöyneşik* (OD 4/29, DS 2/1315b), *dabıklamak* (OD 3/22, DS 1/1315b), *dalañ* (OD 17/151, DS 2/1337a), *dalbınmak* (OD 4/29, DS 2/1340b), *debikleme* (OD 2/13, DS 2/1394b), *dermek* (OD 8/61, DS 2/1435b), *dernemek* (OD 8/62, DS 2/1436a), *derneştirmek* (OD 8/62, DS 2/1436a), *döneğen* (OD 2/13, DS 2/1582b), *düşeme* (OD 5/135, DS 2/1590b), *ecene* (OD 14/122, DS 3/1659b), *eğsi* (OD 3/22, DS 3/1686b), *ekdi* (OD 9/68, DS 3/1691b),

eke (OD 9/68, DS 3/1692a), *ekelenmek* (OD 9/68, DS 3/1693b), *ekelge* (OD 9/68, DS 3/1695b), *elkit* (OD 1/7, DS 3/1719a), *esiklemek~eksiklemek* (OD 2/13, DS 3/1781b), *evin* (OD 2/14, DS 3/1807a), *felfes* (OD 8/62, DS 3/1842a), *ferik* (OD 9/69, DS 3/1846a), *firtık* (OD 4/29, DS 3/1857a), *geçe* (OD 7/54, DS 3/1960b), *geme* (OD 16/143, DS 3/1986a), *gevez* (OD 2/13, DS 3/1991a), *gercik* (OD 4/29, DS 3/1994b), *gevik* (OD 2/14, DS 3/2011b), *gevselemek* (OD 16/143, DS 3/2014b), *girgin* (OD 16/143, 3/2083a), *girgiç* (OD 16/143, DS 3/2083a), *girişgin* (OD 16/143, DS 3/2083a), *gömük* (OD 1/7, DS 4/2958b), *gülele* (OD 1/7, DS 3/2018b), *güney* (OD 4/30, DS 3/2228b), *güre* (OD 4/30, DS 3/2234b), *güvmek* (OD 3/22, DS 3/2242a), *haşıl* (OD 2/13, DS 3/2302a), *havayi* (OD 1/7, DS 3/2310a), *helik* (OD 8/62, DS 3/2345b), *herk* (OD 7/53, DS 3/2345b), *iharmak* (OD 6/46, DS 4/2459b), *ihkin* (OD 6/46, DS 4/2461b), *ihmak* (OD 6/46, DS 4/2461b), *ihtı* (OD 6/46, DS 4/2462a), *ılğidar* (OD 11/88, DS 4/2468b), *ırmızganmak* (OD 3/22, DS 2/1315b), *incik* (OD 14/122, DS 4/2478a), *ismirlik* (OD 14/122, DS 4/2494a), *ingi* (OD 7/53, DS 4/2543b), *ingil* (OD 2/13, DS 4/2453a), *kak* (OD 7/53, DS 4/2600a), *kaksımak* (OD 7/53, DS 4/2607a), *kamka* (OD 17/151, DS 4/2616a), *kanara~kanere* (OD 14/122, DS 4/2618b), *kaşırılmak* (OD 11/87, DS 4/2625a), *kapınmak* (OD 7/54, DS 4/2634b), *karık* (OD 7/53, DS 4/2662a), *karmak* (OD 7/53, DS 4/2666b), *karmık* (OD 7/53, DS 4/2666b), *kaşbastı* (OD 5/39, DS 4/2680a), *kavranmak* (OD 7/54, DS 4/2692a), *keleş* (OD 16/143, DS 4/2731a), *kemçik* (OD 2/13, DS 4/2738a), *kemre* (OD 17/151, DS 4/2741a), *keseğen* (OD 16/143, DS 4/2761b), *keşik* (OD 2/14, DS 4/2772a), *kıntıma* (OD 2/13, DS 4/2813a), *kıvrak* (OD 8/61, DS 4/2852a), *kıvrancık* (OD 7/54, DS 4/2853b), *kıvratma* (OD 8/61, DS 4/2854a), *kıvrışık* (OD 8/61; DS 4/2854b), *korlaşmak* (OD 11/87, DS 4/2927b), *köfnek* (OD 9/69, DS 4/2949b), *köfnemek* (OD 9/69, DS 4/2949b), *körduman* (OD 7/53, DS 4/2964a), *köskü* (OD 3/22, DS 4/2974a), *köskü* (OD 3/22, DS 4/2974b), *kösmek*: (OD 5/39, DS 4/2974b), *kösülmek* (OD 5/39, DS 4/2978a), *kuzey* (OD 4/30, DS 4/3022b), *küküm* (OD 1/7, DS 4/3053b), *kümük* (OD 1/7, DS 4/2958b), *muğlu* (OD 17/151, DS 4/3217b), *nezelmek* (OD 8/62, DS 4/3250b), *odeğilden* (OD 17/151, DS 5/3266b), *oyulganmak* (OD 13/103, DS 5/3306b), *öğbet* (OD 9/69, DS 5/3315b), *öğmek* (OD 2/13, DS 5/3318a), *öğsemek* (OD 5/135, DS 5/3321a), *öğünce* (OD 9/69, DS 5/3322b), *öğmek* (OD 14/122, DS 5/3343a), *örk* (OD 4/30, DS 5/3349a), *öz* (OD 2/13, DS 5/3369b), *özek* (OD 5/135, DS 5/3371a), *pesin* (OD 7/53, DS 5/3435a), *por* (OD 3/22, DS 5/3471a), *pur* (OD 3/22, DS 5/3489a), *sat* (OD 16/143, DS 5/3552a), *savacak* (OD 11/87, DS 5/553b), *sele I* (OD 8/62, DS 5/3576a), *sele II* (OD 9/69, DS 5/3576b), *sokranmak* (OD 3/22, DS 5/3660b), *sormuk* (OD 17/151, DS 5/3668a), *sumsuk* (OD 5/135, DS 5/3696b), *süğmek* (OD 1/7, DS 5/3708a), *süme* (OD 2/13, DS 5/3713b), *sündük* (OD 4/29, DS 5/3715b), *sündürme* (OD 1/7, DS 5/3715b), *sünmek* (OD 1/7, DS 5/3718a), *şallavcı* (OD 5/39, DS 5/3742a), *şapır* (OD 6/46, DS 5/3745b), *şaybıl* (OD 6/46, DS 5/3756b), *şırlak* (OD 2/13, DS 5/3775a), *şivşid* (OD 14/122, DS 5/3791b), *tat* (OD 1/7, DS 5/3843b), *tatarca* (OD 3/21, DS 5/3844b), *tecce* (OD 11/88, DS 5/3858a), *tehlemek* (OD 4/30, DS 5/3862b), *tiyek* (OD 4/30, DS 5/3944a), *tökezmek* (OD 2/13, DS 5/3981b), *töngge* (OD 4/29, DS 5/3983b), *tönggelemek* (OD 4/29, DS 5/3984a), *tuncukmak* (OD 5/134, DS 5/3994b), *üçürdüm* (OD 9/69, DS 6/4059a), *ünmemek* (OD 6/46, DS 6/4068b), *ürenti* (OD 11/87, DS 6/4070b), *ütük* (OD 14/122, DS 6/4082a), *üzlük* (OD 5/39, DS 6/4087b), *vili* (OD 13/104, DS 6/4107a), *yal* (OD 5/39, DS 6/4133a), *yalık* (OD 5/39, DS 6/4146a), *yalıkmak* (OD 5/39, DS 6/4146b), *yamık* (OD 6/46, DS 6/4156b), *yamılmak* (OD 6/46, DS 6/4157a), *yamışmak* (OD 6/46, DS 6/4157b), *yamrı* (OD 6/46, DS 6/4159b), *yamrılmak* (OD 6/46, DS 6/4159a), *yaraş* (OD 2/14, DS 6/4183a), *yarıştırmak* (OD 3/22, DS 6/4188a), *yaylım* (OD 2/13, DS 6/4214a), *yekinmek* (OD 13/104, DS 6/4231a), *yiğen* (OD 17/151, DS 6/4225b), *yiğın* (OD 13/104, DS 6/4278b), *yosmak* (OD 5/39, DS 6/4301a), *yoşuk* (OD 5/40, DS 6/4302a), *yoşumak* (OD 5/40, DS 6/4302a), *yoşungun* (OD 5/40, DS 6/4302b), *yöreklenmek* (OD 13/103, DS 6/4311a), *yörekleşmek* (OD 13/103, DS 6/4311a), *yörüdüm* (OD 13/104, DS 5/4312a)

Derleme Sözlüğü'nde derleme yerleri arasında Konya kaydı bulunan kelimeler şu şekildedir:

apik (OD 16/143, DS 1/289a), *balanız* (OD 17/151, DS 1/497a), *boğdu* (OD 5/39, DS 1/729a), *cüllülük* (OD 4/30, DS 2/1026a), *debiklemek* (OD 2/13, DS 2/1394b), *dingişlemek* (OD 1/7, DS 2/1507a), *doğucu* (OD 11/88, DS 2/1539a), *düşündürük* (OD 14/122, DS 2/1640a), *elpik* (OD 6/46, DS 3/1727b), *elpimek* (OD 6/46, DS 3/1728a), *görlengöb* (OD 17/151, DS 3/2161b), *götürgü* (OD 11/87, DS 3/2166a), *gülev* (OD 1/7, DS 3/2219a), *höllük* (OD 4/29, DS 3/2431a), *iştalak* (OD 4/29, DS 4/2567a), *kaksık* (OD 7/53, DS 4/2607a), *karıncımak* (OD 7/53, DS 4/2664b), *keñgi* (OD 7/53, DS 4/2744b), *kıle* (OD 3/21, DS 4/2797b), *muş* (OD 3/22, DS 4/3224b), *öğle yeli* (OD 14/122, DS 5/3318a), *siñtime* (OD 2/14, DS 5/3646a), *üretme* (OD 11/87, DS 6/4070b), *yarışık* (OD 3/22, DS 6/4188a), *zıbkın~zıbgın* (OD 7/54, DS 6/4376b)

III) Derleme Sözlüğü'ne Göre Anlamsal Açıdan Farklılık Gösteren Kelimeler

aç: Bir yere destek için konan dikmenin bir parça kısılğından arada hasil olan açıklık. (OD 8/62, DS 1/55b)
kakırdak: Alüvyonlu, çamurlu tarlanın yüzeyinin kuruduğı zaman parça parça olmuş hâli. *Kakırdaklı tarla*. (OD 5/39)

orum: Kuyuların suya yakın olan kısmının erozyon sebebiyle aşınıp yıkılmasından oluşan büyük oyuk. (OD 3/22, DS 5/3292b)

töke: Tökezlemesi alışkanlık hâline gelmiş hayvan. (OD 2/13, DS 5/3980b)

yallı: Küçük bir çıkar uğruna bile tavrını, fikrini veya yönünü değıştiren, çıkarına göre davranan kişi. (Sürüyü gerektiğı gibi gözeten cins köpekler sürü sahibinden başkasının verdiğı yiyeceğı çok aç olsa bile dönüp bakmazlar. Ancak bazı köpekler herkesin verdiğı yiyeceğı yemekten hiç çekinmezler ve kuyruklarını sallamak suretiyle yaltaklanırlar. İşte böylesi köpeklere de *yallı* derler. (OD 5/39, DS 6/4149b)

yanaşık: Çoban yamağı, ayak çobanı. *Falan kimse köyün koyun çobanına yanaşık olmuş*. (OD 3/22)

IV) Güncel Türkçe Sözlük'te Yer Alan Kelimeler

ağıt (OD, 251b; TS I/73b), *apışmak* (OD 5/40; TS I/221a), *ayınca* (OD 2/13; TS I/319a), *aylak* (OD 4/30; TS I/321b), *aylakçı* (OD 4/30; TS I/321b), *beze* (OD 11/87; TS I/505b), *car* (OD 6/46; TS I/682b), *cönk* (OD 4/29; TS I/733a), *çemkirmek* (OD 2/13; TS I/796b), *dangalak* (OD 3/22; TS I/915b), *fos* (OD 17/151; TS I/1305a), *gedilmek* (OD 2/13; TS I/1343a), *görkem* (OD 5/135; TS I/1408a), *homurdanmak* (OD 3/22; TS I/1600b), *ih* (OD 6/46; TS I/1623b), *karmak* (OD 7/53; TS II/1904b), *kıvrak* (OD 8/61; TS II/2033b), *kıvrık* (OD 8/61; TS II/2034b), *martaval* (OD 3/22; TS II/2300a), *mat* (OD 8/62; TS II/2307b), *mil* (OD 5/39; TS II/2372a), *sirke* (OD 11/88; TS II/2972b), *sırnaşmak* (OD 5/40; TS II/2946b), *sünger* (OD 1/7; TS II/3053a), *sünmek* (OD 12a; TS II/3054a), *uylamak* (OD 13/103; TS II/3414a), *ün* (OD 6/46; TS II/3438b), *ünlenmek* (OD 6/46; TS II/3439b), *vuruşturmak* (OD 5/134; TS II/3497b), *yavşak* (OD 11/88; TS II/3574b), *yetmek* (OD 14/122; TS II/3617a), *yöre* (OD 13/103; TS II/3650a).

Ocak Dergisinde Kahramanmaraş Ağızları

Kahramanmaraş ağızlarıyla ilgili veriler dönemin Niğde sancağı maarif müdürü Besim Atalay tarafından yapılmıştır. Atalay, dergide "Anadolu Şivelerinden" başlıklı bir yazı serisi başlatmış ve serinin alt başlığına "Maraş Şivesi" adını vermiştir. Atalay'ın böyle bir yazı serisi başlatmasının sebebinin Anadolu'daki dil farklılıklarının kitaplar, gazeteler, mektep hocaları ve yollar yüzünden az çok kaybolacağını ve Maraş ağızlarının diğer ağızlardan önemli farklılıklar gösterdiğini düşünmesinden (OD, 6/42) kaynaklı olduğu söylenebilir. Atalay daha o dönemlerde ağız araştırmalarına önem vermiş, başka dillerden alınma kelimelere ihtiyaç duymadan ağızlardan hareketle dilin zenginlikleri ve güzelliklerinin ortaya konabileceğini öne sürmüştür. Yazar bu minvalde dilin güzelleştirilmesi ve zenginleştirilmesi için Arapça, Farsça ve Fransızcadan bol bol kelime alınması taraftarı olan aydınlara karşı çıkararak dili güzelleştirmek için başka dillerden kelime almayı yüze makyaj yapmaya benzetmiş ve doğallığın tersine yapılan bu tür eylemlerin dili güzelleştirmekten ziyade karışık hâle getireceğini savunmuştur (OD, 2/10).

Atalay'ın "Anadolu Şivelerinden" başlıklı yazı serisi dört sayı yayımlanmıştır. Yazıların sayı ve sayfa numaraları şu şekildedir:

1. Anadolu Şivelerinden –Maraş Şivesi (2/10-11)
2. Anadolu Şivelerinden –Maraş Şivesi (6/42)
3. Anadolu Şivelerinden –Maraş Şivesi (7/50)
4. Anadolu Şivelerinden –Maraş Şivesi (8/58-59).

Bu dört yazının ilk üçünde şekil bilgisi ve ses bilgisi özellikleri ele alınmıştır. Sonuncusunda ise söz varlığı bulunmaktadır.

Serinin ilk yazısında Atalay; Trabzon, Maraş ve İçel'deki incelemelerinin tamamlandığını, Konya, Niğde ve Ankara gibi yerlerdeki incelemelerinin daha bitmediğini ve öncelikle Maraş şivesinden başladığını belirtmiştir (2/10).

I) Şimdiki Zaman Ekinin Kullanımı

Atalay, şimdi zaman ekinin farklı yörelerde değişik kullanımlarını gel- fiilini çekimleyerek örneklendirmiştir. {-yor} şimdiki zaman ekinin İstanbul'da {-yor} "geliyor", Rumeli ağızlarından olan Deliorman ağzında {-eri} "geleri", Aydın ve Konya yöresinde {-yo} "geliyo", Trabzon yöresinde {-eyi} "geleyi", Antep yöresinde {-i} "geli", Maraş ağızlarında {-yu} "geliyu" biçiminde kullanıldığını belirtmiştir (OD, 2/10).

II) {-Xk} Geçmiş Zaman Ekinin Kullanımı

Atalay, Kahramanmaraş ağızlarında önemli farklar tespit ettiğini belirtmiştir. Bunlardan birisi de "gelmiş, gitmiş, olmuş, bulmuş" şeklinde kullanılan bir öğrenilen geçmiş zaman (mazi-i nakli) ekinin bulunmadığını, görülen geçmiş zaman ekinin ise çok az kullanıldığını saptamasıdır (OD, 6/42). Atalay, Maraşlıların *gelmiş, gitmiş, olmuş, bulmuş* yerine *gelik, gidik, oluk, buluk* dediklerini, *Ahmet almıştır, Mehmet almıştır* yerine *Ahmet alıktır, Mehmet alıktır* kullandıklarını ifade etmiştir (OD, 81a). Söz konusu {-Xk} ekinin⁵ sonundaki /-k/'yi fiillerden kalıcı sıfat yapma eki (sıfat-ı müşebbehe) olarak düşünmüştür (OD, 6/42). Atalay, {-Xk} ekinin sadece {-mXş} yerine değil {-DX} ekinin yerine de çoklukla kullanıldığını söylemiştir (OD, 6/42). Buradan söz konusu ekin genellikle {-mXş} yerine, az olmayacak kadar {-DX} yerine kullanıldığını anlıyoruz. Okuryazar olanların bile söz konusu eki sıklıkla kullandığını tespit etmiştir. Ekin kullanıldığı coğrafyayı da Maraş'tan başlayarak Boğa Dağları'nın sırtlarında İçel'e kadar uzandığını, ancak İçellilerin eki sık kullanmadıklarını belirtmiştir Maraş türkülerinden örnekler vererek ekin yöre türkülerine de yansıdığını ilave etmiştir (OD, 6/42).

III) Vasıta Hâli Ekinin Kullanımı

Atalay, Maraş ağızlarında {+ile} vasıta ekinin çoğunlukla {+ıman}, {+ınen} biçiminde kullanıldığını söylemiştir. Maraşlıların "Peyniri ekmeyle yedim." cümlesini "Peyniri ekmeğnen yedim." şeklinde ifade ettiklerini belirtmiştir. Atalay, tespitini yöre ait türkülerden bulduğu örneklerle desteklemiştir (OD, 7/50)

IV) Birinci Kişi Gönüllülük Kipi Çekimleri

Atalay'ın tespitlerine göre birinci teklik kişi gönüllülük çekiminde *geleyim, gideyim* gibi yerine *gelem, gidem* biçimleri kullanılmaktadır. Birinci çokluk kişi çekimlerinde ise *gelek, gidek* biçimlerinin yer aldığını, *Ne yapalım, ne görelim* yerine de *Ne otak* dediklerini belirtmiştir (OD, 7/50).

V) Bazı Fonetik Tespitler

Atalay, Maraşlılar ve köylülerin kelimenin ortasında veya sonunda bulunan kaf harfini (ق) gerek cezimli gerek harekeli olsun gayın (غ) gibi söylediklerini tespit etmiştir. *Akyar* yerine *Ağyar*; *Aksu* yerine *Ağsu*; *Yenice kale* yerine *Yenice gale* dediklerini belirtmiştir (OD, 7/50).

VI) Kahramanmaraş Ağızlarından Yapılan Söz Varlığı Derlemeleri

Atalay, Maraş ağızlarıyla ilgili yazılarının sonuncusunu "Maraş Dilinde Kullanılan Eski Türkçe Kelimeler" başlığıyla yörenin söz varlığına ayırmıştır. Bu yazıda 42 madde başı yer almaktadır. Ahmet Nushi ve Ahmet Necati'nin yaptığı gibi Besim Atalay da okunuşu karışabilecek birkaç kelimedede⁶ okunuşa dair fonetik açıklama vermiştir. Atalay, yazının sonunda Maraş ağızlarında *daha çok sayıda eski Türkçe kelime* olmasına rağmen onları yazmaktan vazgeçtiğini belirtmiştir. Ayrıca Maraş ağızlarının söz varlığıyla ilgili olarak Arabistan'a yakınlığı ve Halep ile çok eski yıllara dayanan münasebeti sebebiyle yöre ağızlarına çok sayıda Arapça kelime karıştığını ve bu söz konusu kelimelerin Arapçalığını kaybederek Türkçeleştiğini dile getirmiştir.

⁵ Bu ekle ilgili ayrıntılı bilgi için aşağıdaki çalışmalara bakılabilir:

Demir, N. (2007). Anadolu ağızlarında kullanılan geçmiş zaman eki -(y)XK. İçinde Külahlıoğlu, A. İ. ve Eker, S. (haz.), *Dil ve edebiyat yazıları: Mustafa İsen'e armağan* (ss. 133-148). Grafiker Yayınları.

Telli, B. (2019). -lk/-Uk duyulan geçmiş zaman eki üzerine. *Gazi Türkiyat*, (24), 127-140.

⁶ *cıncık*: Sırça, kase ("ج" kalın okunmalıdır). (OD 8/58)

banı: Kış konağı, kışın davarlar ve inekleri oturtmak için ağıl. ("ب" ve "ن" harfleri kalın okunmalıdır) (OD 8/58)

taman: Nasıl ki, çünkü, zira ("ت" ve "ف" harfleri kalın okunacaktır)

Bu çalışmada söz konusu 42 madde başı, Derleme Sözlüğü ile karşılaştırılarak Derleme Sözlüğü'nde olanlar ve Derleme Sözlüğü'nde olmayanlar biçiminde tasnif edilmiştir.

a) Derleme Sözlüğü'nde Olanlar

Atalay'ın derlediği kelimelerin 37'si DS'de yer almaktadır. Bunların 36'sı DS ile fonetik ve semantik olarak örtüşmektedir. Bir tanesi⁷ semantik farklılığa sahiptir. Bu kelimelerin bazılarının⁸ DS'de örtüştüğü anlamlarının Maraş ve çevresinden derlenmiş olması dikkat çekicidir.

açacak (OD 8/58, DS 1/55b), *banı* (OD 8/58, DS 1/520b), *bek* (OD 8/58, DS 1/600b), *bibi* (OD 8/58, DS 1/677a), *biti* (OD 8/58, DS 1/710b), *bük* (OD 8/58, DS 1/814b-815a), *cıncık* (OD 8/58, DS 2/918b), *civiltı* (OD 8/59, DS 2/943b), *çıkla* (OD 8/59, DS 2/1168b), *danlamak* (OD 8/59, DS 2/1362b), *daz* (OD 8/59, DS 2/1390a), *debiyak* (OD 8/59, DS 2/1395a), *doğdaç* (OD 8/59, DS 2/1536b), *ecer* (OD 8/58, DS 3/1660a), *ede* (OD 8/58, DS 3/1663a), *gözenek* (OD 8/59, DS 3/2179a), *hopur* (OD 8/59, DS 3/2406b), *hotur* (OD 8/59, DS 3/2420b), *huğ* (OD 8/59, DS 3/2441b), *kömbe* (OD 8/59, 2956b), *kürdüğü* (OD 8/59, DS 4/3044b), *küşüm* (OD 8/59, DS 4/3053b), *mağ~mav* (OD 8/59, DS 4/3103b), *neşel* (OD 8/59, DS 4/3248b), *olgalanmak* (OD, 109a), *salık* (OD 8/59, DS 5/3526b), *şelek* (OD 8/59, DS 5/3759b), *taman* (OD 8/58, DS 5/3818b-3819a), *teşt* (OD 8/58, DS 5/3900a), *ül* (OD 8/58, DS6/4064a), *yangı* (OD 8/59, 4815a), *yaşıl* (OD 8/59, DS 6/4199a), *yekinmek* (OD 8/59, DS 6/4231a), *yelpik* (OD 8/59, DS 6/4241b), *yornuk* (OD 8/59, DS 6/4300b), *yörep* (OD 8/59, DS 6/4826b), *yumuş* (OD 8/59, DS 6/4320a).

b) Derleme Sözlüğü'nde Olmayanlar

Atalay'ın derlediği söz varlığının 5'inin DS'de bulunmadığı görülmüştür.

bağçağı üzülme: Sonu kesilmek, kalmamak. (OD 8/58)

engişek: Münazaa, karışıklık, kavga. (OD 8/58)

küçek: Taze, yaş. (OD 8/59)

otamak: Tutmak, yapmak, etmek, çare bulmak. (Bu fiil, günümüzde yalnızca soru biçiminde ve birinci çokluk şahıs için kullanılır. *Ne otak* derler ki *Ne yapalım* demektir.) (OD 8/58)

yavcınmak: Rica etmek, yalvarıp yakarmak. (OD 8/59)

SONUÇ

Cumhuriyet'in ilk yılları itibarıyla uzmanların öncülüğünde sistematik bir hüviyet kazanan ağız çalışmalarının Cumhuriyet öncesi dönemde oldukça yetersiz olduğu bilinen bir gerçektir. Bu bakımdan 1917-1918 yılları arasında 19 sayı yayımlanan *Ocak* dergisindeki ağız yazıları Cumhuriyet öncesi dönemde yapılan az sayıdaki ağız çalışmalarını temsilen tarihî bir öneme sahiptir. Yapılan incelemeler neticesinde *Ocak* dergisindeki ağız yazılarıyla ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. *Ocak* dergisindeki ağız yazıları, Anadolu'da saha araştırmasına dayanan bilimsel temelli öncü çalışmalar arasında gösterilebilir.

2. Ağız araştırmaları için önemli gerekliliklerden olan çeviri yazı; o dönemde görülen hem alfabedeki işaret eksiklikleri hem de teknik yetersizliklere rağmen görece uygulanmaya çalışılmıştır. Yazarlar Arap harflerinden kaynaklı okuma kargaşasını önleme adına "Farisî, Arabî, yayî, nunî, vavî, ince, kalın" gibi açıklama sistemi kullanmışlardır.

3. Hem Konya hem de Kahramanmaraş ağızlarından yapılan söz varlığı derlemeleri, Yeni Lisan hareketiyle başlayan dilde sadeleşme ve Türkçenin zenginliklerini ortaya çıkarma düşüncesinin yansıması olarak görülebilir. "Öz Dil" yazılarındaki 276 kelimenin 31'inin, Atalay'ın yazılarındaki 42

⁷ DS'ye göre anlam farklılığı olan kelime şu şekildedir:

yangı: Yalnız ve تنها (OD 8/59, 4815a)

⁸ Söz konusu kelimeler şu şekildedir:

hotur: İhtiyar, aciz (OD 8/59, DS 3/2420b)

olgalanmak: Açılmak, yayılmak. (OD, 8/59, DS 5/3279b)

ül: Köşe, bucak, (çoğunlukla) yüzey. (OD 8/58, DS6/4064a)

yornuk: Yorgunluk (OD 8/59, DS 6/4300b)

kelimenin 5'inin *Derleme Sözlüğü*'nde hiç yer almaması, *Ocak* dergisinin yerel söz varlığını kayıt altına alma açısından öncü bir rol oynadığını kanıtlamaktadır.

4. *Ocak* dergisindeki ağız verileri, bölgesel çeşitliliğin bilincine erken dönemde ulaşıldığını göstermektedir. Ahmet Necati ve Ahmet Nushi'nin Konya; Besim Atalay'ın Maraş ağızlarına dair derlemeleri, Anadolu ağızlarının coğrafi çeşitliliğini fark eden ilk bilinçli örnekler arasında gösterilebilir. Bu yönüyle *Ocak*, yerel dil çalışmalarında tarihsel bir eşik olarak değerlendirilebilir.

KISALTMALAR

OD: *Ocak* dergisi

DS: Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü

TS: Türkçe Sözlük

bk.: Bakınız

mec.: Mecazi

KAYNAKÇA

Ahmet Necati ve Ahmet Nushi. (1917). Öz dil. *Ocak*, (2), 13-14.

Ahmet Necati ve Ahmet Nushi. (1917). Öz dil. *Ocak*, (3), 21-22.

Ahmet Necati ve Ahmet Nushi. (1917). Öz dil. *Ocak*, (4), 29-31.

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati. (1918). Öz dil. *Ocak*, (11), 87-88.

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati. (1918). Öz dil. *Ocak*, (13), 103-104.

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati. (1918). Öz dil. *Ocak*, (14), 122-123.

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati. (1918). Öz dil. *Ocak*, (15), 134-135.

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati. (1918). Öz dil. *Ocak*, (5), 39-40.

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati. (1918). Öz dil. *Ocak*, (6), 46-47.

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati. (1918). Öz dil. *Ocak*, (7), 13-14.

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati. (1918). Öz dil. *Ocak*, (8), 61-62.

Ahmet Nushi ve Ahmet Necati. (1918). Öz dil. *Ocak*, (9), 68-69.

Ahmet Nushi. (1917). Öz dil. *Ocak*, (1), 7-8.

Ahmet Nushi. (1918). Öz dil. *Ocak*, (16), 143.

Ahmet Nushi. (1918). Öz dil. *Ocak*, (17), 151.

Ahmet Vefik Paşa. (2000). *Lehce-i Osmânî*. Toparlı, R. (haz.). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Alan, M. (2025). Türkiye Türkçesi ağız çalışmalarının kısa tarihi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (20), 128-137.

Arabacı, C. (2025, 10 Ağustos). Atalay, Ahmet Necati. <https://www.konyapedia.com/makale/198/atalay-ahmet-necati>.

Arabacı, C., Ayhan, B., Demirsoy, A. & Aydın, H. (2009). *Konya basın tarihi*. Palet Yayınları.

Arıkan, M., Duyar, H. & Yıldız, H. (2024). *Konya Türk Ocağı dergisi Ocak*. Palet Yayınları.

Atalay, A. N. (1948). Jübile. *Konya*, (113), 12-13.

Aydın, H. (2008). *İttihat ve Terakki mekteplerinin yapısal özellikleri üzerine bir inceleme*, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Bababacan, İ. (2017). Edebiyatımızın müstakil tek tarihî manzum ağız sözlüğü: Erzurum lehçesi lügati. *Diyalektolog-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 87-110.

Besim Atalay (1917). Anadolu şivelerinden –Maraş şivesi. *Ocak*, (2), 10-11.

Besim Atalay (1918). Anadolu şivelerinden –Maraş şivesi. *Ocak*, (6), 42-43.

Besim Atalay (1918). Anadolu şivelerinden –Maraş şivesi. *Ocak*, (7), 50-51.

Besim Atalay (1918). Anadolu şivelerinden –Maraş şivesi. *Ocak*, (8), 58-59.

Demir, N. (2007). Anadolu ağızlarında kullanılan geçmiş zaman eki -(y)XK. İçinde A. İ. Külahlıoğlu ve S. Eker (ed.), *Dil ve Edebiyat Yazıları: Mustafa İsen'e Armağan* (ss. 133-148). Grafiker Yayınları.

Kırzioğlu, M. F. (1963). Manzum “Lehçe-i Erzurum” yazmasındaki halk sözleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, (10), 195-243

Koçkuzu, A. O. (2025, 10 Ağustos). Ahmet Nushi (Katircioğlu). [https://www.konyapedia.com/makale/220/ahmet-nushi-katircioğlu](https://www.konyapedia.com/makale/220/ahmet-nushi-katircioглу).

Korkmaz, Z. (1976). Anadolu ağızları üzerindeki araştırmaların bugünkü durumu ve karşılaştığı sorunlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, (23,24), (1975-1976), 143-172.

Özkan, S. (2021). Millî kimliğin inşa sürecinde “Ocak” mecmuası. *Edebî Eleştiri Dergisi*, “Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına Süreli Yayınlar ve Edebiyat” Özel Sayısı, 430-447.

Sakaoğlu, S. (2007). Konya ağızında kullanımdan düşmeye başlayan bazı fiiller. İçinde *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (24-29 Eylül 2000)* (ss. 1575-1587). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sakaoğlu, S. (2012). Konya ağızında kullanımdan düşmeye başlayan bazı fiiller. İçinde *Konya Ağızı Üzerine Araştırmalar* (ss. 117-127). Kömen Yayınları.

Stachowski, M. (2024). Türkiye Türkçesi diyalektolojisinin başlatıcısı olarak Tadeusz Kowalski (1889-1948). H. O. Altun (çev.). *BABUR Research*, 3(2), 167-177.

Şemsettin Sami. (2020). *Kâmûs-ı Türkî*. Duyar, H. ve Gülmez, M. (haz.). Palet Yayınları.

Telli, B. (2019). -Ik/-Uk duyulan geçmiş zaman eki üzerine. *Gazi Türkiyat*, (24), 127-140.

Turan, F. (2002a). Osmanlı ağız çalışmalarında amaçlar, kaynaklar ve problemler. *Türkbilig*, (4),125-135.

Turan, F. (2002b). An eighteenth century Ottoman account of Aydın dialect: Aydın lügati and its linguistic chracteristics. İçinde N. Demir ve F. Turan (ed.) *Lars Johanson Armağanı* (ss. 369-388). Grafiker Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkiye’de halk ağızından derleme sözlüğü* (Cilt 1-6). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2023). *Türkçe sözlük* (Cilt 1-2). Türk Dil Kurumu Yayınları.